

Jarosław Wierziński

Z BADAŃ NAD PROBLEMATYKĄ ANTONIMICZNĄ
W RADZIECKIEJ LITERATURZE LINGWISTYCZNEJ

1. Antonimia, jako jeden z fragmentów bardziej ogólnego problemu z zakresu semantyki leksykalnej, była najdłużej zaniedbywanym obszarem badań językoznawczych. W radzieckiej literaturze lingwistycznej większość językoznawców koncentrowała swoją uwagę na innych kategoriach semantyki leksykalnej, wyznaczając tym samym antonimii jakby podrzędne miejsce, podczas gdy jest ona nie mniej ważna niż np. synonimia, z którą zresztą pozostaje w ścisłym związku semantycznym.

Truizmem jest stwierdzenie, że z faktami antonimii obcujemy stale, a posługiwanie się antonimami jest powszechne. Przy ich pomocy wyraża się niejednokrotnie nasz stosunek do rzeczywistości zewnętrznej, sytuacji obserwowanych. Odzwierciedlają one stany naszego ducha, wyrażają wewnętrzną potrzebę polaryzowania rozmaitych zjawisk. Wymownych przykładów dostarcza w tym względzie również język literatury pięknej, publicystycznej i innych jego funkcjonalno-stylistycznych odmian.

1.1. W językoznawstwie rosyjskim antonimia stała się przedmiotem szczególnego zainteresowania lingwistów stosunkowo niedawno, bo dopiero w latach siedemdziesiątych. Od tego czasu zjawiska antonimizacji leksemów poddawane są regularnym badaniom. Istotny wkład w opracowanie tematyki antonimicznej wnieśli L. Wwiedienskaja, A. Bragina, L. Nowikow, M. Lwow, J. Apriesjan, W. Iwanowa, E. Rodiczewa, N. Swistunow, A. Tichonow, L. Fiłonienko, L. Klimowa, S. Saidowa, W. Michajłow, M. Nikołajewa i inni. Z wcześniej-

szych badań wyróżnić można prace takich lingwistów, jak W. Komisarow, A. Kiriejew, G. Łukina, I. Mchitarian¹.

Spośród prac naukowych traktujących o różnych aspektach antonimii w języku rosyjskim na szczególną uwagę zasługują opracowania monograficzne: wydana w 1973 r. praca L. Nowikowa *Antonimija w russkom jazykie*², stanowiąca pierwsze systematyczne studium z tego zakresu, oraz praca W. Iwanowej *Antonimija w sistiemie jazyka*, która ukazała się w 1982 r.³

Nastąpił również przełom w praktyce leksykograficznej. Początek dał wydany w 1971 r. słownik autorstwa L. Wwiedienskiej. Drugie wydanie tegoż słownika, poprawione i uzupełnione, ukazało się w 1982 r.⁴ Oprócz wspomnianego słownika leksykografia radziecka wzbogaciła się o inne opracowania antonimów języka rosyjskiego: o słownik pióra N. Kolesnikowa (1972 r.)⁵ i dwa słowniki M. Lwowa (pierwszy z nich ukazał się w 1978 r., drugi zaś o charakterze szkolnym - w 1980 r.)⁶.

Sposób ujmowania antonimii przez wymienionych autorów słowników, jak również opracowania poszczególnych artykułów hasłowych, może mieć charakter dyskusyjny⁷. Dotyczy to np. samego inwentarza antonimów, informowania o ich treści znaczeniowej, wyodrębniania znaczeń antonimicznych w przypadku jednostek polisemicznych oraz innych charakterystyk. Nie trzeba zapewne podkreślać, jak

¹ Do literatury źródłowej odsyłamy w dalszej części artykułu przy omawianiu poszczególnych zagadnień. Z konieczności jednak ograniczymy się do podania literatury antonimicznej w sposób wybiórczy.

² L. Nowikow, *Antonimija w russkom jazykie (siemanticzeskij analiz protiwopołożnosti w leksike)*, Moskwa 1973.

³ W. Iwanowa, *Antonimija w sistiemie jazyka*, Kiszyniow 1982.

⁴ L. Wwiedienskaja, *Słowar' antonimow russkogo jazyka*, (dalej w skrócie - SAW), Rostow n/D. 1982.

⁵ N. Kolesnikow, *Słowar' antonimow russkogo jazyka*, ried. N. Szanskij, Tbilisi 1972 (SAK).

⁶ M. Lwow, *Słowar' antonimow russkogo jazyka*, ried. L. Nowikow, Moskwa 1978 (SAL); t e n ż e, *Szkolnyj słowar' antonimow russkogo jazyka*, Moskwa 1980.

⁷ Zob. recenzje: W. Iwanowa, *Słowari antonimow russkogo jazyka*, "Russkij Jazyk w Szkole" 1972, nr 5, s. 106-111; N. Swistunow [rec.], M. Lwow, "Słowar' antonimow russkogo jazyka", "Russkij Jazyk w Szkole" 1979, nr 2, s. 78-81.

wielce użyteczne byłoby ustalenie jednolitej platformy badań leksykograficznych w zakresie antonimii i podjęcie prac nad przygotowaniem słownika antonimów typu akademickiego, którego brak jest odczuwalny, zwłaszcza na tle innych słowników tego rodzaju.

1.2. Na podstawie dotychczasowych publikacji można dokonać systematyzacji wiedzy w dziedzinie antonimii języka rosyjskiego.

Celem niniejszego artykułu jest synteza ogólniejszych zagadnień teoretycznych i metodologicznych związanych z badaniem antonimii leksykalnej w języku rosyjskim. Materiałem przeglądownym będzie głównie radziecka literatura z tego zakresu.

2. Rozpocznijmy od sprawy rozpoznawania antonimicznych jednostek leksykalnych. Po to, by wyróżnić antonimy potrzebne są ściśle kryteria. Antonimy określa się na podstawie cech leksykalno-semantycznych, gramatycznych i funkcjonalnych. Te najbardziej charakterystyczne, jak biegunowość znaczeń przeciwstawnych leksemów, regularność w antonimicznych kontekstach czy też własności pod względem łączliwości antonimów określił jeszcze W. Komissarow⁸.

W kwestii kryteriów antonimiczności szerzej wypowiedzieli się L. Wwiedienskaja, L. Nowikow i W. Iwanowa⁹. Jądra antonimii leksykalnej autorzy ci upatrują w jednostkach, które bezpośrednio wstępują w kontakty antonimiczne, są neutralne pod względem stylistycznym i między którymi zachodzi stosunek wzajemnej motywacji semantycznej. Weźmy jako przykład opozycję *choroszyj - płochoj*, która spełnia wymienione warunki. Jest ona pewną ramą semantyczną, którą mogą wypełnić inne opozycje, jak *choroszyj - mierzkiij, wielikolepnyj - otwratitielnyj, priewoschodnyj - płochoj* itd. Nie są one pozbawione własności antonimicznych, a wyznacznikiem treści znaczeniowych takich przeciwstawień jest opozycja systemowa *choroszyj - płochoj*. Do zagadnienia struktury semantycznej tego rodzaju przeciwstawień powrócimy w dalszej części artykułu (3.3).

⁸ W. K o m i s s a r o w, *Problema opriedielenija antonima (o sootnoszenii logiczeskiego i jazykowego w siemasiołogii)*, "Woprosy Jazykoznanija" 1957, nr 2, s. 49-58.

⁹ Zob. np.: L. W w i e d i e n s k a j a, *Soczetajemost' antonimow w russkom jazykie*, "Uczonyje Zapiski Kurskogo Piedagogiczeskogo Instituta" 1970, t. 72, s. 182-187; W. I w a n o w a, *Antonimija w sistiemie jazyka*, s. 5-23; L. N o w i k o w, *op. cit.*, s. 17 i *passim*.

2.1. Wyjściowym pojęciem relacji antonimicznych już tradycyjnie jest pojęcie przeciwstawności. W literaturze językoznawczej dają się zauważyć różne interpretacje owego pojęcia. Lingwiści nie zawsze stosują się do zasady, iż przy wyróżnianiu antonimów należy uwzględniać nie tyle przeciwstawienie leksemów, co ich spolaryzowanie semantyczne. Istotne jest to, by miały one kontrarne znaczenie. Jest to centralny akcent semantyczny antonimów.

Pojęcie przeciwstawności, nazbyt szerokie zresztą dla antonimii, nie może być utożsamiane z kontrarnością semantyczną. Przeciwstawieniu mogą być poddawane praktycznie rzecz biorąc wszystkie jednostki leksykalne, nawet synonimy. Por. np. u A. Fadiejewa w *Mołodoj gwardii*: "A u Uli głaza byli bolszyje, tiomno-karije, - nie głaza, a oczi [...]".

W literaturze lingwistycznej spotykamy się z twierdzeniem, że w utworach literackich takie synonimy mogą przechodzić w antonimy kontekstualne¹⁰. Jeśli przyjąć taki pogląd, to należałoby podzielić w tej mierze również opinię, iż "wówczas nie będzie w języku dwóch słów, które nie mogłyby się stać antonimami"¹¹. Tezę o przekształcaniu się tego rodzaju synonimów w antonimy kontekstualne można zakwestionować. Pole aktualizacyjne przeciwstawnych jednostek synonimicznych w konstrukcjach typu *nie A, a B* (A, B - synonimy) nie powoduje ich antonimizacji¹². W rzeczy samej, przytoczone przeciwstawne jednostki synonimiczne zachowują wspólną treść nadrzędną, z tym że jedna z nich odpowiada pojęciu uogólnionemu, druga zaś ukonkretnia desygnat. Cytowane wyżej użycie kontekstowe wyrazów *głaza* i *oczi* spośród różnorodnych potencjalnych cech aktualizuje jedną z nich (*krasiwyje*). Jakkolwiek związek tych leksemów polega na przeciwstawieniu, to jednak znaczenie realne przeciwstawień nie opiera się na antonimicznym sprzężeniu. Należy podkreślić, że wykorzystanie przeciwstawnych synonimów w tekstach beletrystycznych jest przede wszystkim za-

¹⁰ Patr: N. S z a n s k i j, *Leksikołogija sowriennogo russkogo jazyka*, Moskwa 1972, s. 57.

¹¹ SAW, s. 14-15 (w tłumaczeniu własnym - J. W.).

¹² Argumentuję to stanowisko w artykule: *K woprosu o siemantikie protiwopostawlajemych sinonimow w russkom jazykie*. "Bołgarskaja Rusistika" 1989, nr 6, s. 32-40.

biegiem stylistycznym. Taki rodzaj synonimów, jako niekonwencjonalny i specyficzny sposób wypowiedzi literackiej, staje się niewątpliwie jednym z czynników ekspresyjności tekstów.

Niektórzy lingwiści - w myśl szerokiej formuły antonimii - traktują jako antonimiczne różnego rodzaju współzależne jednostki leksykalne, m. in. korelaty pokrewieństwa czy też korelaty odnoszące się do płci, np. *suprug - supruga, żenich - niewiasta, dziewczata - riebiata, zenszczina - mužczina*¹³.

Usiłuje się nieraz interpretować jako antonimiczne przeciwstawienia realizowane w tekście dla dowolnych wyrazów, np. *nie oficer, a skot; nie parień, a połsztany* itp.¹⁴

2.2. Antonimia bywała przez niektórych badaczy zawężana do takich spolaryzowanych przeciwstawień, między którymi obowiązkowo występuje trzecie, pośrednie pojęcie¹⁵. Za ilustrację może tutaj posłużyć opozycja *mołodoj - staryj*, a w charakterze określenia przejściowego między biegunowymi - *pożytoj*.

Występowanie skrajnych elementów przy obecności przejściowego członu cechuje rozumienie przeciwstawienia w logice formalnej. Należy odnotować, że ten typ przeciwstawień jest szeroko reprezentowany w antonimii leksykalnej, lecz nie wyczerpuje on zagadnienia antonimizacji leksemów w całości. Innymi słowy, czysto logiczna interpretacja przeciwstawień jest niewystarczająca dla języka. Antonimiczne przeciwstawienia mają swoją specyfikę i pod tym względem status antonimów nie jest jednakowy. Rozróżnia się kilka typów przeciwstawień i z tego punktu widzenia jest to zagadnienie klasyfikacji antonimów.

¹³ Przytoczone przykłady rejestruje SAK. Por. też definicję antonimów w: O. A c h m a n o w a, *Słownik lingwistycznych terminów*, Moskwa 1969, s. 50.

¹⁴ Cyt. za L. W w i e d i e n s k ą - S A W, s. 15. Przykłady te, mające świadczyć o antonimii, podaje M. D a w y d o w a, *Antonimija kak chudożestwiennno-wyrazitielnoje sriedstwo w romanie M. Szołochowa "Podniataja celina"*, "Uczonyje Zapiski Chabarowskiego Pedagogicznego Instytutu" 1970, Sierija ruskogo języka, t. 29.

¹⁵ Zob. np.: L. M a k s i m o w, *Antonimija kak odin iz pokazatielej kaczestwiennosti priłagatielnych (na materiale ruskogo języka)*, awtoriefiert dissertacyi na soiskanije uczonej stiepieni kandidata filologicznych nauk, Moskwa 1958.

3. Antonimy klasyfikuje się według kilku kryteriów: typologicznego (chodzi tutaj o realizowany typ przeciwstawności), strukturalnego i funkcjonalnego.

3.1. Zagadnienie typów przeciwstawięń w antonimach najpełniej przedstawił w swojej monografii L. Nowikow¹⁶. Ze względu na to kryterium wyróżnił on odpowiednio cztery rodzaje (klasy) antonimów: kwalitatywne, kontratywne, komplementarne i tzw. konwersje.

Antonimy kwalitatywne zgodnie z kryterium przeciwstawności w logice mają pośrednie pojęcie (por. np. *goriaczij - prochładnyj - chołodnyj, bolszoj - sriednij - maleńkij*). W antonimach kontratywnych realizuje się przeciwstawienie kierunkowe czynności, cech, własności (por. opozycje *wchodit' - wychodit', tieplet' - chołodiet'*). Antonimy komplementarne to takie opozycje, w których negacja jednego członu implikuje stwierdzenie drugiego i odwrotnie (por. pary *zenatyj - chołostoj, istinnyj - żożnyj*). Konwersje są odwrotnymi nazwami czynności (por. *pokupat' - prodawat', wyigrywat' - proigrywat'*).

W odniesieniu do przedstawionego wyżej podziału antonimów trzeba poczynić pewne uściślenie. Tendencja do werbalizowania przestrzeni semantycznej w przypadku antonimów kwalitatywnych nie ogranicza się jedynie do nich. Przenika ona również do innych typów antonimów¹⁷. Teoria semantyki powinna uwzględniać przykładowo takie realizacje sytuacyjne, kiedy o tej samej osobie stwierdza się, że jest ona jednocześnie kawalerem i żonatym. Oto przykład: "Diewica wiśla na jego rukię, szczebiecza pro swoi niewinnyje mieżkie dieliszki i pro to, czto mnogije *zenatyje kawalery woobszcze striemiatsia k raznym niesbytocznym fantazijam*, [...] (M. Zoszczenko, *Sirien' cwiętiot*).

3.2. Pod względem strukturalnym (formalnym) rozróżnia się antonimy leksykalne (*prawda - żoż, radost' - gorie, choroszuj - płochoj*) i

¹⁶ L. Nowikow, op. cit., s. 195-243. Zob. też t e n ż e, *Siemanticzeskij analiz protiwołożnosti w leksikie: princypy, aspięky, mietod*, "Filologiczeskije Nauki" 1973, nr 3, s. 55-67. Por. na ten temat: A. U f i m c e w a, *Słowo w leksikosiemanticzeskoj sistiemie jazyka*, Moskwa 1968, s. 190-196. Zob. również: J. L y o n s, *Semantyka*, t. 1, przeł. A. Weinsberg, Warszawa 1984, s. 262-278.

¹⁷ Na ten temat pisze m. in. W. C h l e b d a, *O ogólnej i szczególnej formule antonimii leksykalnej*, "Zeszyty Naukowe WSP w Opolu" 1980, Filologia rosyjska XVII, s. 18-20.

leksykalno-gramatyczne (*prawda - nieprawda, szczęście - nieszczęście, choroszyj - niechoroszyj*).

Antonimy leksykalno-gramatyczne tworzy się głównie za pomocą przedrostka przeczącego *nie-*. Urabiane są one również przez dodanie prefiksów *biez-* (*bies-*), *kontr-*, *anti-*, *a-*. Por. np. *poлезnyj - biespoлезnyj, gramotnyj - niegramotnyj/biezgramotnyj, narodnyj - anti-narodnyj, moralnyj - amoralnyj*.

W kwestii wyróżniania antonimów leksykalno-gramatycznych językoznawcy nie zajmują jednoznacznego stanowiska, jakkolwiek większość z nich uważa, że element przedrostkowy w jednym z pokrewnych morfologicznie leksemów wpływa na ich antonimiczność, a zatem przedrostek kształtuje biegunowość znaczeń leksemów. Spotykamy się jednak w literaturze lingwistycznej i z takim poglądem, że jeden z pary pokrewnych wyrazów utworzony za pomocą przedrostka *nie-*, a więc derywowany leksem nie jest antonimem¹⁸.

Prześledźmy dla przykładu zjawisko przeciwstawności w parach wyrazowych *biełyj - niebiełyj, bolszoj - niebolszoj, gramotnyj - niegramotnyj*.

W parze *biełyj - niebiełyj* drugi jej człon wyraża przeczenie, negację. Prefiks w derywowanym wyrazie *niebiełyj* nie wnosi znaczenia biegunowości. Przeciwstawienie *biełyj - niebiełyj* zakłada możliwość występowania wielu opozycji: *biełyj - świetłyj, biełyj - ciemnyj, biełyj - sieryj*, czy wreszcie *biełyj - czornyj*. Tylko ostatnia opozycja na tle pozostałych uznawana jest za antonimiczną ze względu na polaryzację semantyczną leksemów w obrębie pojęcia "kolor"¹⁹.

Inną relację semantyczną należy wyróżnić w parze *bolszoj - niebolszoj*. W bezpośrednim związku antonimicznym z leksemem *bolszoj* pozostaje leksem *małenkiy*. Jakkolwiek opozycje *bolszoj - małenkiy* i *bolszoj - niebolszoj* są powiązane semantycznie, to nie zachodzi między nimi całkowita odpowiedniość, gdyż druga opozycja wyraża osłabioną kontrarność znaczeń w porównaniu z pierwszą. Nadto za-

¹⁸ Takie stanowisko zajmuje m. in.: L. Bułachowski, *Wiedzenie w językoznaniu*, cz. 2, Moskwa 1953, s. 44-45. Por. artykuł hasłowy o antonimach w *Bolszoi sowietskoj encykłopedii*, izd. wtoroje, t. 2, s. 525.

¹⁹ Zob.: L. Nowikow, *op. cit.*, s. 29-38.

kres znaczeniowy leksemu *niebolszaj* jest uogólniający, zaś jego synonimu *małen'kij* - bardziej konkretny. Określenie *niebolszaj* właściwie nie implikuje charakterystyki *małen'kij*. Nie świadczy to jednak o całkowitym braku antonimiczności członu *niebolszaj*. Jego funkcję semantyczną w związku antonimicznym często wyznacza synonim podstawowy - *małen'kij*, co obserwuje się w użyciu kontekstowym.

W parze *gramotnyj* - *niegramotnyj* drugi przeciwstawnik jest derywowany od pierwszego. Język werbalizuje jedynie pokrewny morfologicznie przeciwstawnik przez dodanie przedrostka. Spolaryzowanie semantyczne leksemów kształtuje właśnie element przedrostkowy.

Zagadnienie derywacji w odniesieniu do antonimów ma jeszcze inny wymiar ze względu na możliwość pogrupowania ich w gniazda słowotwórcze²⁰.

Z tego punktu widzenia rozróżnia się antonimy *sensu stricto* leksykalne (motywuujące) i antonimy słowotwórcze (motywowane). Por. antonimy motywuujące *biednyj* - *bogatyj* i antonimy derywowane *biedniejszyj* - *bogatiejszyj*, *biednost'* - *bogatstwo*, *biedniak* - *bogacz*, *biedno* - *bogato*. Antonimy utworzone za pomocą sufiksów, co należy podkreślić, reprezentują produktywny typ antonimów słowotwórczych.

Ważną rolę spełniają w tym procesie również inne formanty słowotwórcze. Por. prefiksalne formy *priedobryj* - *priezłoż*. Inny typ słowotwórczy antonimów tworzą np. formy *wbit'* - *wybit'*, gdzie kontrasty zostały utworzone od jednego leksemu motywuującego, a zatem nie tworzą pary słowotwórczej (por. też opozycję *priniesti* - *uniesti*)²¹.

A. Tichonow i S. Jemieljanowa wyrazili pogląd, że udział antonimów słowotwórczych w zasobie antonimów języka rosyjskiego sięga ok. 70%²². Antonimia rosyjska bazuje zatem na środkach słowotwórczych.

²⁰ O antonimicznych gniazdach słowotwórczych patrz: Z. K i e w o r k o w a, *Ob antonimicznosti słowobrazowatielnych gniezd*, "Russkij Jazyk w Szkole" 1978, nr 5, s. 81-85; S. S a i d o w a, *Adjektiwnyje antonimicznyje słowobrazowatielnyje gniezda w sowriemiennom russkom jazykie*, autoriefierat dissertacji na soiskanie uczonej stiepieni kandidata filologiczeskich nauk, Taszkient 1980.

²¹ Aspekt słowotwórczy antonimów rozpatrują m. in.: W. I w a n o w a, *op. cit.*, s. 102-147; E. B a ł a ł y k i n a, R. S a f i n, *Ob antonimii słowobrazowatielnych tipow w russkom jazykie*, "Język Rosyjski" 1985, nr 5, s. 266-268.

²² A. T i c h o n o w, S. J e m i e l j a n o w a, *Antonimy i słowobrazowanije*, "Sbornik Naucznych Trudow Taszkientskogo Uniwersitietia" 1976, nr 501, cz. I, s. 126-131.

3.3. Na podstawie kryterium funkcjonalnego wyróżnia się antonimy językowe (słownikowe, systemowe) i antonimy uwarunkowane przez kontekst.

W obrębie antonimów językowych wyodrębnia się antonimy pełne (podstawowe) i niepełne (poboczne)²³. Punktem wyjścia przy określaniu takich antonimów, obok stopnia ich frekwencji, są pojęcia symetryczności i niesymetryczności semantycznej.

Należy podkreślić, że w wielu przypadkach mamy do czynienia ze stosunkowo prostą strukturą semantyczną antonimów. Dotyczy to opozycji de facto binarnych, gdzie jeden człon opozycji ma jeden przeciwstawnik. Por. następujące pary zezemplifikowane w SAW: *naliczije - otsutstwije, optimizm - piessimizm, opuskat'sia - podnima't'sia, głupyj - umnyj, gołodnyj - sytyj*.

Jednakże w szeregu innych opozycji, stanowiących grupy otwarte, w których z jednym leksemem antonimizuje się kilka jednostek leksykalnych, struktura semantyczna antonimów ulega skomplikowaniu. Oto kilka przykładów z SAW: *poriadok - biesporiadok/nieporiadok/chaos, pochwała - poricanije/osużdienije/chuła/brań, prawda - żoż/nieprawda/obman/wranjo/kriwda, radost' - gorie/stradanije/skorb'/pieczal/goriest'/muka/goriecz*.

Tak rozwinięta antonimia jest wynikiem odejścia wielu opozycji od kryterium symetryczności, a tym samym, powiązania relacji antonimicznych z relacjami typu synonimicznego. Daje to możliwość zróżnicowań semantyczno-stylistycznych antonimów. Jeżeli w parze *radost' - gorie* wyrazy są ekspresyjnie i stylistycznie neutralne, to w parze *radost' - skorb'* jej prawy człon jest nośnikiem ekspresyjności i cechuje podniosły styl wypowiedzi.

Antonimiczne jednostki mają względem siebie symetryczną bądź niesymetryczną przeciwstawną wartość. Tego rodzaju antonimia wymaga wyjaśnienia różnic między opozycjami. Faktem jest, iż nawet jeśli owa różnica jest bardzo słaba, to istnieje ona zawsze. Sprawa ta ma istotne znaczenie dla leksykografii przy definiowaniu znaczeń antonimicznych poszczególnych leksemów.

Za antonimy pełne uważa się opozycje symetryczne, które są najczęściej używane. Umieszcza się je w słowniku na pierwszym

²³ Poszliśmy tutaj za sugestią M. L w o w a - zob. SAL, s. 28 i 32.

miejscu jako dominanty. Za nimi rejestruje się pozostałe opozycje, a więc niesymetryczne i mniej rozpowszechnione. Takie rozwiązanie najpełniej prezentuje SAL.

Antonimiczne relacje w grupach otwartych skłaniają lingwistów do rozmyślań na temat współzależności między elementami składającymi się na antonimy. Uważa się przy tym, iż oprócz symetryczności rozstrzygającym kryterium pełnej antonimii w wielu przypadkach jest pozostawianie leksemów w ścisłym związku semantycznym. Przykładem takiego stosunku mogą być antonimy *bolszoj - maleńkij*. Por. w tym względzie pary *ogromnyj - maleńkij* i *bolszoj - krochotnyj*, które nie wykazują bezpośredniej zależności semantycznej. Jeden z członów w tych parach ma charakter luźnego związku ze swoim przeciwstawnikiem. Opozycje *ogromnyj - maleńkij* i *bolszoj - krochotnyj* odnosi się do niepełnych antonimów na tej podstawie, że ich członowie mają względem siebie większą lub mniejszą przeciwstawną wielkość semantyczną.

Ważna jest również antonimia zdeterminowana kontekstowo. Jest to przede wszystkim zagadnienie funkcjonowania antonimów w literaturze pięknej.

Język utworów literackich znacznie poszerza antonimiczne możliwości leksemów. Sięgnijmy po przykłady z Czechowa, jak np. *ugriumost' - udowolstwije*, *łaska - strogost'*, *bielibierda - smysz*, *naszadzienije - muczenije*, *bit' - miłowat'*, *gam - tiszyna*, *branit' - sławosłowit'*, *gniew - miłost'* itp. Takie przeciwstawienia mają charakter antonimiczny²⁴ w odróżnieniu od relacji semantycznych np. między przeciwstawnymi synonimami, które odnotowaliśmy w poprzedniej części artykułu (patrz 2.1).

Wypada podkreślić w tym miejscu, że i skodyfikowane opozycje często poddawane są przez pisarza rozlicznym transformacjom semantycznym. Struktura wielu antonimów ulega skomplikowaniu ze względu na znaczące przesunięcie akcentów semantycznych, na zdominowanie znaczenia słownikowego elementami konotacyjnymi. Dość wspomnieć opowiadanie Czechowa *Tołstyj i tonkij*, w którym tytułowe antonimy rozpoznawalne są w kontekście utworu jako całości, gdzie

²⁴ Obszerniej piszę na ten temat w artykule: *Funkcyonowanije antonimow w chudożestwiennoj rieczzi A. Czechowa*, "Przegląd Rusycystyczny" 1987, z. 3-4, s. 151-162.

przecież nie walory fizyczne są najważniejsze. Istotniejsze są konotacyjne znaczenia.

Czechow szereg antonimów przetransponowuje w syntetyczne opozycje podporządkowane koncepcji twórczej. Jego utwory w znacznej mierze zbudowane są według zasad antonimii. Antonimy stanowią specyficzny sposób mówienia pisarza i w dużym stopniu nader trafnie określają jego styl.

Zasygnalizowany tutaj problem warto byłoby prześledzić na materiale utworów literackich wielu innych pisarzy, i to w płaszczyźnie badań porównawczych. Nie tylko miałyby to istotne znaczenie dla idiostylistyki, lecz również wzbogaciłyby naszą wiedzę o potencjalnych możliwościach języka w ogóle. Tymczasem jednak, co trzeba stwierdzić, innowacje antonimiczne w tekstach literackich za mało przyciągają uwagę lingwistów²⁵.

4. Kolejne zagadnienie antonimii języka rosyjskiego dotyczy metodologii badań relacji antonimicznych. Językoznawcy posługują się kilkoma metodami przy wyróżnianiu antonimów.

4.1. Najszersze zastosowanie ma analiza kontekstowa, której istota polega na tym, iż bada się otoczenie językowe pary leksemów pozostających w regularnie odtwarzanym związku antonimicznym i wyróżnia się na tej podstawie konteksty antonimiczne.

Jednym ze sposobów, który stosuje się niemal powszechnie przy tego rodzaju analizie jest wyróżnienie konstrukcji antonimicznych. L. Wwiedienskaja podaje trzy najważniejsze typy takich konstrukcji²⁶. Pierwszy z nich charakteryzuje się znaczeniem równorzędnej obecności pojęć kontrarnych z uwzględnieniem istnienia pojęć przejściowych. Jego modele (schematy) to: A i B ; i A , i B ; z A do B ; od A do B , gdzie A , B - antonimy. Drugi typ konstrukcji realizuje znaczenie obecności pośredniego pojęcia między

²⁵ Dotychczasowe badania z tego zakresu są dość fragmentaryczne. Por. m. in.: N. J e r a s t o w a, *Substantiwaty-antonimy w poetičeskich proizwiedienijach N. Niekrasowa*, [w:] *N. Niekrasow i russkaja litieratura*, Jarosław 1978, s. 131-138; J. B i e ł k i n a, *Wyrazitielnyje vozmożnosti antonimow so znaczenijem cwieta i swieta w proizwiedienijach L. Tołstogo*, [w:] *Jazyk i stil L. Tołstogo*, Tuła 1978, s. 33-40; R. S i e l i n a, *Ispolzowanije antonimow w sozdanii rzeczewogo kontrasta*, [w:] *Słowo kak przedmet izuczenija*, Leningrad 1977, s. 79-82.

²⁶ O tych i innych konstrukcjach antonimicznych zob. w SAW, s. 17-20.

pojęciami kontrarnymi bądź znaczenie negacji, co wyraża się w następujących modelach: *nie A, nie B; ani A, ani B; nie A i nie B*. Zaś trzeci typ konstrukcji odznacza się znaczeniem bezpośredniej kontrarności i wyraża się w modelach: *X nie jest A, a przeciwnie B; X jest A, a Y przeciwnie jest B* (*X, Y* - porównywane obiekty, przedmioty itp.)

Szczegółowo zagadnienie typów konstrukcji antonimicznych w języku rosyjskim przedstawił L. Nowikow²⁷.

4.2. Inna ze stosowanych metod polega na badaniu skojarzeniowego związku antonimicznego. Bada się faktyczną reakcję człowieka na leksem, który jest impulsem antonimicznym. Wypracowano rozmaite techniki eksperymentalne, za pomocą których uzyskuje się odpowiedzi (przeciwstawniki) na bodźce antonimiczne. Niewątpliwą zaletą tej metody jest zwrócenie uwagi na istotną rolę czynnika socjopsychologicznego przy badaniu antonimii.

Choć badania eksperymentalne przyniosły wiele ciekawych obserwacji²⁸, to należy podkreślić, że metoda ta nie daje wyników, które można przyjąć bez żadnych zastrzeżeń. Po pierwsze, owa metoda bazuje na intuicji indagowanego, wobec czego wiele jednostek leksykalnych można kojarzyć z różnymi wyrazami o charakterze mniej lub bardziej antonimicznym. Po drugie, refleksy antonimiczne są zależne od specyfiki użytkowników danego języka, od charakteru społeczności czy też grupy językowej, w której przeprowadza się eksperyment, od jej poziomu intelektualnego, znajomości języka itp.

Omawianą metodę cechują zatem w znacznym stopniu różnorodne mechanizmy selekcyjne. Takim badaniom mogą towarzyszyć ograniczenia środowiskowe, terytorialne i inne. Uzyskane w ten sposób wyniki nie zawsze mogą być obiektywnym kryterium mającym świadczyć o rzeczywistych związkach antonimicznych w znormalizowanym języku.

4.3. Niektórzy badacze przy analizowaniu relacji antonimicz-

²⁷ L. Nowikow, *op. cit.*, s. 99-120.

²⁸ Zob. np.: E. Rodiczewa, *Psicholingwisticzeskij analiz leksiczeskoj antonimii*, autoriefierat dissertacji na soiskanieje uczonej stiepeni kandidata filologiczeskich nauk, Moskwa 1976; W. Maślowa, *Assocjatiwnyj ekspierimient kak odin iz mietodow issledowanija leksiczeskoj antonimii*, [w:] *Psicholingwisticzeskije issledowanija w obłasti leksiki i fonietiki*, Kalinin 1981, s. 60-68; I. Miedwiediewa, *Opyt psicholingwisticzeskogo issledowanija antonimow*, tamże, s. 68-81.

nych korzystają z osiągnięć teorii pola semantycznego w celu wyłonienia podstawowych par wyrazowych w paradygmacie jednostek antonimicznych. Zdaniem L. Nowikowa antonimy spełniają rolę jak najbardziej konstruktywnych elementów w odniesieniu do pól semantycznych²⁹.

Wiadomo, że nie wszystkie antonimy występują w postaci izolowanej. W związku antonimicznym z jednym wyrazem może pozostawać kilka jednostek leksykalnych. Takie antonimy można analizować właściwie, jeżeli rozpatrzy się je na tle struktury, której są częścią. W danym wypadku chodzi o wyłonienie par stanowiących tematyczną mikrogrupę antonimów i określenie dominanty antonimicznej.

Metoda ta znalazła powszechne zastosowanie w opracowaniach leksykograficznych. Por. kilka grup antonimicznych, które rejestruje np. SAW: *bogatstwo - biedność/niszczeta/nużda; bol - radość/szczastje; bolszoj - małeńkij/małyj/niebolszoj/kroszczennyj/krochotnyj*.

4.4. Za najefektniejszą metodę opisu antonimów, zwłaszcza w obrębie powiązanych semantycznie grup antonimicznych, należy przyjąć analizę składową (komponentalną, semową)³⁰. Spośród wyróżnionych metod, ta w największym stopniu uwzględnia aspekt semantyczny antonimów i zmierza do ścisłego, obiektywnego opisu związków antonimicznych.

Jej istota polega na tym, że antonimiczne jednostki stanowią strukturę dającą się rozłożyć na składniki semantyczne, tzw. sememy, za pomocą których można generować antonimiczne sememy. Zagadnienie to ma istotne znaczenie dla leksykologii, przede wszystkim zaś dla leksykografii ze względu na potrzebę definiowania znaczeń antonimicznych i w kontekście ustalania pełnych i niepełnych antonimów.

Analiza semowa w wyraźny sposób ułatwia rozumienie semantyki leksemów. Myśl tę warto wesprzeć tym, co na tenże temat pisze J. Apriesjan: "Analiza składowa odgrywa wyjątkową rolę, szczególnie przy opisie leksyki, i żadna adekwatna teoria z zakresu semantyki nie może pominąć procedur badawczych związanych z ana-

²⁹ Zob. L. Nowikow, *op. cit.*, s. 146.

³⁰ Zob. np. R. Sybru, *Siemnyj analiz antonimow (mietodiczeskij aspekt)*, "Russkij Jazyk za Rubieżom" 1975, nr 5, s. 86-89.

lizą składnikową znaczeń"³¹. Warto może dodać w tym miejscu, że za analizą składnikową jako metodą badawczą w językoznawstwie opowiadali się jeszcze kontynuatorzy strukturalizmu F. de Saussure'a (m. in. R. Jakobson, L. Hjelmslev, N. Chomsky, J. J. Katz). W świetle dotychczasowych badań analiza semowa nie wymaga dokumentowania swojej zasadności. Nie przypadkiem zresztą metoda ta znalazła aż tak dalece rozwinięte zastosowanie w badaniach dotyczących derywacji semantycznej polisemicznych leksemów³².

W odniesieniu do antonimów badania nad wyjaśnieniem ich struktury semantycznej tą metodą znajdują się dopiero w stadium początkowym. Omawianą metodę odzwierciedlają w pewnym stopniu słowniki antonimiczne, podobnie jak i inne słowniki specjalne, czy też słowniki ogólne.

5. Inny problem teoretyczny dotyczy relacji zachodzących między antonimami i synonimami. Jakkolwiek kategorie te odznaczają się pewną autonomicznością, to w pracach językoznawców pojawia się zdecydowany pogląd, że między antonimami i synonimami zachodzi stosunek wzajemnej zależności.

Jeszcze A. Pieszkowski podkreślał, iż "nic tak nie służy wykazaniu różnicy między synonimami, jak dobieranie do nich antonimów"³³. Natomiast L. Nowikow na konkretnych przykładach dowodzi, że antonimia i synonimia, jako współzależne kategorie semantyki leksykalnej, są nader pożyteczne w badaniach treści znaczeniowej leksemów, przy wyodrębnianiu poszczególnych znaczeń³⁴.

Kwestia powiązań semantycznych antonimów i synonimów przyciąga również uwagę leksykografów, którzy widzą potrzebę opracowania specjalnego słownika opisującego wzajemne relacje tych kategorii³⁵.

³¹ J. A p r i e s j a n, *Sowriemiennyje metody izuczenija znaczenij i niekatoryje problemy strukturnoj lingwistiki*, [w:] *Problemy strukturnoj lingwistiki*, Moskwa 1963, s. 113.

³² Por. m. in.: *Ż. Sokołowska ja, Sistiema w leksiczeskoj siemantikie (analiz siemantycznej struktury słowa)*, Kijew 1979; *A. Szramm, Oczerki po siemantikie kaczestwiennyh priłagatielnych*, Leningrad 1979. O perspektywach analizy komponentalnej zob. W. Łukin, *Niekatoryje problemy i pierspektiwy komponentnogo analiza*, "Woprosy Jazykoznanija" 1985, nr 3.

³³ A. P i e s z k o w s k i j, *Izbrannyje trudy*, Moskwa 1959, s. 175 (w tłumaczeniu własnym - J.W.).

³⁴ L. N o w i k o w, *op. cit.*, s. 15-16, 67 i *passim*.

³⁵ Patrz: L. W w i e d i e n s k a j a, N. K o l e s n i k o w, *Anto-*

5.1. W literaturze specjalistycznej najwięcej uwagi poświęca się relacjom antonimiczno-synonimicznym w obrębie dwóch spolaryzowanych znaczeniowo ciągów synonimicznych³⁶.

Badacze tej problematyki podejmują szereg szczegółowych zagadnień wynikających np. z faktu polisemii jednostek leksykalnych, a mieszczących się w określonych strukturach antonimiczno-synonimicznych. Podkreśla się, iż polisemiczne leksemy w takich strukturach mogą antonimizować się w jednym lub kilku z wielu wariantów leksykalno-semantycznych, rzadziej natomiast wstępują w kontakty antonimiczne wszystkimi z możliwych znaczeń. Stwierdza się również, że antonimiczność przeciwstawnych grup synonimicznych ma charakter selektywny. Nie wyklucza to jednak możliwości występowania stosunku opozycji antonimicznej dla wszystkich synonimów w przeciwstawnych grupach.

Graficzny obraz takich kontaktów jest zatem zróżnicowany. Sprowadza się on głównie do związków radialnych, linearnych, ogniskujących w jednym i dwu kierunkach oraz związków mieszanych³⁷.

Przy związkach radialnych wszystkie człony jednego ciągu synonimicznego antonimizują się z każdym członem przeciwstawnej grupy synonimicznej. Za ilustrację mogą tutaj posłużyć synonimy *bojazliwyj, trusliwyj, niesmielej i smielej, chabryj, biesstrasznij*, z

nimo-sinonimiczeskij slowar' i jego znaczenije dla obuczenija russkomu jazyku inostrancew, [w:] *Aktualnyje problemy uczebnoj leksikografii*, Moskwa 1977, s. 166-172.

³⁶ Kwestii tej dotyczą m. in.: L. W w i e d i e n s k a j a, *Sinonimiczeskije pary antonimow*, "Russkij Jazyk w Szkole" 1969, nr 4, s. 107-109; L. N o w i k o w, *Antonimija i jejo sootnoszenije s drugimi kategoriejami leksiki*, "Russkij Jazyk w Nacyonalnoj Szkole" 1973, nr 4, s. 5-14; A. B r a g i n a, *Siemanticzeskije odnoszenija mieźdu sinonimami i antonimami. Rol niegatiwnych form*, "Russkij Jazyk w Szkole" 1979, nr 5, s. 95-97; L. F i ł o n i e n k o, *Ob antonimii mieźdu sinonimiczeskimi riadami*, [w:] *Naucznyje trudy Nowosibirskiego Piedadogiczeskogo Instituta*, Nowosibirsk 1970, s. 139-143; L. L e b i e d i e w a, *K w o p r o s u o s o o t n o s z e n i i a n t o n i m i i s d r u g i m i t i p a m i s i s t i e m n y c h o t n o s z e n i j w l e k s i k i e*, [w:] *Problemy siemasiołogii i lingwistiki*, Riazan' 1975, s. 64-82; G. Ł u k i n a, *Sinonimy i antonimy w przediełach leksiko-siemanticzeskiej grupy słow*, [w:] *Leksikograficzeskij sbornik*, Moskwa 1963, s. 105-116.

³⁷ Szczegółowo zagadnienie to omawiają: L. W w i e d i e n s k a j a, *O wzaimodziejstwiu antonimii i sinonimii*, [w:] *Woprosy leksiki i frazieołogii sowriemiennogo russkogo jazyka*, Rostow n. D. 1968, s. 71-74; t e j ż e, *Sinonimiczeskie pary antonimow*, s. 107-109; W. I w a n o w a, *op. cit.*, s. 51-72.

których otrzymamy 9 związków antonimicznych: *smiełyj - bojazliwyj, smiełyj - trusliwyj, smiełyj - niesmiełyj, chrabryj - bojazliwyj, chrabryj - trusliwyj, chrabryj - niesmiełyj, biesstrasznyj - bojazliwyj, biesstrasznyj - trusliwyj i biesstrasznyj - niesmiełyj.*

Związki linearne występują wówczas, gdy poszczególne człony jednej grupy synonimicznej wykazują tendencję do antonimizacji odpowiednio z jednym członem przeciwstawnej grupy. Por. pary antonimiczne w grupach synonimicznych *wieźliwyj, ucztiwyj, lubieznyj, dielikatnyj, korriektnyj i niewieźliwyj, nieucztiwyj, nielubieznyj, nie-dielikatnyj, niekorriektnyj: wieźliwyj - niewieźliwyj, ucztiwyj - nieucztiwyj, lubieznyj - nielubieznyj* itd.

W związkach jednokierunkowych tylko jeden człony grupy synonimicznej jest punktem, w którym ogniskują się kontakty antonimiczne z członami przeciwstawnej grupy. Por. synonimy *wiesiołyj, raz-wiesiołyj, nieunywajuszczij, żyznieradostnyj i grustnyj, pieczalnyj, uny-łyj, niewiesiołyj, skucznyj*, gdzie człony jednej grupy antonimizują się z leksemem *wiesiołyj*.

Punkty takie mogą występować w obu przeciwstawnych grupach synonimów. Kontakty antonimiczne są wówczas dwukierunkowe. Weźmy dla przykładu synonimy *bystryj, striemitielnyj, skoryj i miedlennyj, tichij, czeriepaszij*, wśród których wyróżnia się pary antonimów *bystryj - miedlennyj, bystryj - tichij, miedlennyj - skoryj*.

Antonimiczne związki mieszane powstają z połączenia powyższych schematów. Por. ciągi synonimiczne *biednyj, niszczij, nieimuszczij i bogatyj, sostojatielnyj, obiespieczennyj, imuszczij, zażytocznyj, kriepekij, dienieżnyj*, w których upatruje się następujących ugrupowań antonimów: *bogatyj - biednyj, bogatyj - niszczij, imuszczij - nieimuszczij*.

5.2. Drugi kierunek badań relacji antonimiczno-synonimicznych zarysował się w sposób najbardziej wyrazisty w pracach W. Iwanowej³⁸. Jej zdaniem kontakty semantyczne między dwoma przeciwstawnymi grupami synonimów nie ograniczają się do tych grup, lecz mogą rozwijać się dalej, wykraczając poza te granice.

Rozpatrując mechanizm takich kontaktów, Iwanowa posługuje się

³⁸ W. I w a n o w a, *Antonimija i sinonimija*, [w:] *Aktualnyje problemy leksykologii i grammatiki russkogo jazyka*, Kiszyniow 1977, s. 33-49; t e j ż e, *Sinonimo-antonimiczskie błoki*, [w:] *Woprosy grammatiki i leksykologii russkogo jazyka*, Kiszyniow 1979, s. 61-76; t e j ż e, *Antonimija w sistiemie jazyka*, s. 72 i n.

pojęciem "synonimiczno-antonimiczny blok", który definiuje jako "taką organizację synonimów i antonimów, gdzie związkami synonimicznymi i antonimicznymi objęte są jednocześnie zarówno leksemy w całości, jak też poszczególne ich znaczenia, wchodzące do trzech lub większej liczby grup synonimicznych"³⁹.

Sięgnijmy po przykład, który pozwoli zilustrować ten typ kontaktów semantycznych. Jeżeli centrum bloku tematycznego stanowią opozycje *wiesiołyj - grustnyj/pieczalnyj/skucznyj*, to kolejne synonimiczne przeciwstawniki *grustnyj, pieczalnyj, skucznyj* mogą antonimizować się następująco: *grustnyj - radostnyj, grustnyj - swietłyj, skucznyj - intieriesnyj, pieczalnyj - radostnyj*. Z kolei *radostnyj* wstępuje w kontakty antonimiczne z synonimami *goriestnyj* i *gor'kij*. *Gor'kij* posiada również antonimy *sładkij, szcástliwyj*. *Szcástliwyj* ma synonimy *błagopołucznyj, udacznyj, uspiesznyj*, które mogą kontynuować relacje antonimiczne⁴⁰.

Należy zaznaczyć, że tego rodzaju konfiguracje semantyczne zakreślają ramy badań lingwistycznych nie tylko w zakresie samej antonimii i synonimii, lecz stanowią swoistą platformę bardziej wnikliwej analizy strony znaczeniowej leksemów. Jest rzeczą oczywistą, że wartość semantyczna każdej jednostki leksykalnej w takich blokach wynika z jej relacji do innych leksemów. Inaczej mówiąc, każda odrębna jednostka leksykalna zyskuje sens zgodnie z charakterem struktury, w której jest zawarta.

6. Dokonując przeglądu tematyki antonimicznej w radzieckiej literaturze językoznawczej, skupiliśmy się na ogólniejszych i zarazem podstawowych kwestiach teoretycznych i metodologicznych, zajmując wobec niektórych zagadnień własne stanowisko. Ta pobieżna prezentacja problematyki antonimicznej dowodzi, iż obszar penetracji badawczej jest dość rozległy. Badania w zakresie antonimii języka rosyjskiego są prowadzone na kilku płaszczyznach - semantycznej, typologicznej, słowotwórczej i leksykograficznej.

Należy podkreślić przy tym, że zegzemplifikowane w artykule zagadnienia nie wyczerpują całości problemu. Przedstawioną tu te-

³⁹ W. I w a n o w a, *Sinonimo-antonimiczeskije bloki*, s. 62 (w tłumaczeniu własnym - J. W.).

⁴⁰ Tamże, s. 63-69.

matykę badawczą należałoby uzupełnić wieloma innymi kwestiami, jak choćby: wewnątrzsłowna antonimia (enantiosemia), antonimia o charakterze pragmatycznym, antonimia frazeologiczna itd.⁴¹

Podsumowując problematykę antonimiczną w językoznawstwie rosyjskim trzeba poczynić kilka spostrzeżeń natury ogólnej.

- Pomimo oczywistych osiągnięć w dziedzinie antonimii języka rosyjskiego nie wszystkie kwestie doczekały się gruntownego opracowania. Niektóre z nich wymagają bardziej analitycznego podejścia, zwłaszcza wobec faktu, że zagadnienie antonimii bywa rozmaicie ujmowane przez różnych badaczy.

- Rozwiązania wymaga przede wszystkim aspekt semantyczny antonimów, mający zresztą podstawowe znaczenie dla teorii i praktyki antonimicznej, nade wszystko zaś w kontekście klasyfikacji antonimów oraz interpretacji ich przez autorów słowników antonimicznych.

- Uszczegółowienia badań wymagają struktury antonimiczne mające charakter nie usystematyzowany, a aktualizujące się w określonych konsytuacjach. Dotyczy to również tych kontrastów systemowych, na które nakładają się relacje synonimiczne.

⁴¹ Zagadnienia te nie mieszczą się w ramach naszego artykułu. Poprzestaniemy tylko na wskazaniu odpowiedniej literatury dotyczącej tych kwestii. Zob. m. in.: L. K l i m o w a, *O wnutrisłownej antonimii*, [w:] *Woprosy teorij i metodiki priepodawanija russkogo jazyka i litieratury*, Archangielsk 1975, s. 20-28; t e j ż e, *Antonimicnyje znaczenija polisemantycznych słow w sowriemiennom russkom jazykie*, awtoriefierat dissertacyi na soiskanije ucnoej stiepeni kandidata fiłologiczeskich nauk, Leningrad 1975; T. P o n o m a r i e n k o, *O wnutrisłownej antonimii w sowriemiennom russkom jazykie*, [w:] *Słowo w leksiko-siemantycznej sistemie jazyka*, Leningrad 1972, s. 105-107; E. B a ł a ż y k i n a, *Enantiosiemija kak leksiko-grammaticzeskoje jawlenije*, "Przełąd Rusycystyczny" 1985, z. 1-2, s. 75-84; I. G o r i e ł o w, *Enantiosiemija kak stołknowienije protiwoiecziwych tiendicencyj jazykowego razwitija*, "Woprosy Jazykoznanija" 1986, nr 4, s. 86-96; E. M i s z y n a, *Antonimiczeskoje upotrieblenije konkrjetnoj leksiki w rieczci M. Gorkogo*, [w:] *Tiernin i słowo*, Gorkij 1980, s. 65-75; E. M i l l e r, *Antonimija w leksikie i frazieologii (na materiale niemieckiego i russkogo jazykow)*, Alma-Ata 1978.

Ярослав Вежбиньски

ИЗ ИССЛЕДОВАНИЙ АНТОНИМИЧЕСКОЙ ПРОБЛЕМАТИКИ В СОВЕТСКОЙ ЛИНГВИСТИКЕ

Статья обзорного характера. В ней обобщаются результаты в области изучения антонимии русского языка. Излагаются теоретические положения в связи с понятием лингвистической противоположности, рассматривается вопрос о критериях антонимичности лексем, обсуждается вопрос о разграничении полных и неполных антонимов. Представлены вопросы методики исследования антонимии. Охарактеризованы подходы к решению проблемы взаимодействия антонимии и синонимии.

Современное состояние исследований по антонимии характеризуется постоянным поиском приемов, позволяющих сделать анализ антонимов более эффективным. Наблюдается расширение предметной области исследования антонимии, в связи с чем ее описание сочетается с анализом семантических объединений в рамках тематических парадигм и облоков. Вместе с тем необходимо отметить, что некоторые аспекты антонимии представлены недостаточно обоснованно. Расхождения проявляются главным образом в самом толковании языковой противоположности, что отражено как в научной и учебной литературе, так и в антонимических словарях русского языка.

Изучение сущности рассматриваемого объекта нуждается в углублении семантического анализа, в частности в разработке принципов семного анализа, который следует понимать как вспомогательное звено в комплексе других методов. Такой подход может иметь не только общетеоретическую значимость, но и непосредственно практическую.